

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 23 december 2025

Mål nr
B 2499-25

PARTER

Klagande

A.R.

Ombud och offentlig försvarare: Advokat B.H.

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Våldsamt motstånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2025-03-13 i mål B 5390-24

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom på det sättet att Högsta domstolen meddelar påföljdseftergift och befriar A.R. från skyldigheten att betala avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

B.H. ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av A.R. i Högsta domstolen med, rätt räknat, 8 921 kr. Av beloppet avser 7 137 kr arbete och 1 784 kr 25 öre mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

A.R. har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet eller i vart fall mildra påföljden.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 7.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. Under patrullering i ett bostadsområde i Örebro den 11 maj 2023 fattade några polismän misstanke om att A.R., som då var 15 år, innehade narkotika. Eftersom han misstänktes för ringa narkotikabrott fattades beslut om kroppsvisitering och kroppsbesiktning.
2. Åtgärderna genomfördes i ett närbeläget trapphus. A.R. godtog att poliserna undersökte hans kläder men när de begärde att han skulle dra ned kalsongerna gjorde han motstånd. Efter att poliserna hade belagt honom med handfängsel gick han till slut med på att dra ned kalsongerna. Ingen narkotika påträffades vid undersökningen.

3. A.R. åtalades för våldsamt motstånd. Enligt gärningsbeskrivningen hade han satt sig till motvärn genom att sparka med benen, streta med armarna och kränga med kroppen för att hindra poliserna när de skulle ingripa mot honom.

4. A.R. förnekade gärningen. Han menade vidare att gärningen under alla förhållanden var fri från ansvar, bland annat eftersom poliserna lagstridigt hade genomfört kroppsbesiktningen i ett trapphus.

5. Tingsrätten biföll åtalet och dömde A.R. för våldsamt motstånd till 30 dagsböter om 50 kr. Domstolen bedömde att det inte hade förekommit några sådana fel vid polisernas myndighetsutövning som kunde medföra ansvarsfrihet för A.R.

6. Hovrätten har ändrat tingsrättens dom endast på så sätt att påföljden bestämts till ungdomsvård med föreskrift att följa socialnämndens ungdomskontrakt. Domstolen har ansett att det inte varit fråga om uppenbart obefogad myndighetsutövning som medför ansvarsfrihet.

7. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i att det har förelegat skälig misstanke om ringa narkotikabrott.

Vad målet gäller

8. Målet gäller om en kroppsbesiktning har genomförts på ett felaktigt sätt och vilken betydelse detta i så fall har när det gäller straffansvaret för våldsamt motstånd.

Straffbestämmelser för att skydda det allmännas verksamhet

9. Bestämmelser om brott mot allmän verksamhet finns i 17 kap. brottsbalken. Straffbestämmelserna om våld eller hot mot tjänsteman (1 §), angrepp mot tjänsteman (2 §) och våldsamt motstånd (4 §)

skyddar intresset av att det allmännas verksamhet ska kunna fortgå obehindrad. Bestämmelserna utgör därför ett skydd inte bara mot angrepp på eller hot mot en enskild person, utan också för allmän verksamhet.

10. Enligt 17 kap. 4 § brottsbalken ska den som, i annat fall än som avses i 1 och 2 §§, genom att sätta sig till motvärn eller annars med våld försöker hindra en tjänsteman vid hans eller hennes myndighetsutövning dömas för våldsamt motstånd. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader.

11. Vid tiden för den i målet aktuella gärningen hade paragrafen en något annorlunda lydelse. Då förutsattes för straffansvar att någon hade försökt hindra tjänstemannen ”i” hans eller hennes myndighetsutövning. Ändringen saknar betydelse för de frågor som prövas i detta mål.

12. Bestämmelsen om våldsamt motstånd är tillämplig på allt motstånd som sker genom fysisk kraftutveckling. Som exempel kan nämnas att någon spjärnar emot eller klänger sig fast när han eller hon ska omhändertas. (Se prop. 1948:80 s. 160.)

Tillämpningen av bestämmelserna i 17 kap. vid felaktig myndighetsutövning

13. Bestämmelserna i 17 kap. brottsbalken motsvarar i huvudsak de bestämmelser i 1864 års strafflag som tillkom genom 1948 års strafflagsrevision, och som gällde före brottsbalkens tillkomst.

14. Av förarbetena till de sistnämnda bestämmelserna framgår följande. Straffskyddet för allmän verksamhet tillkommer tjänstemän även för oriktiga åtgärder, såvida de inte så uppenbart överskridit sitt kompetensområde att de bör likställas med enskilda personer som utövar allmän verksamhet utan att

vara behöriga till det. Men även om en åtgärd faller inom tjänstemannens kompetensområde kan det undantagsvis anses straffritt att hindra en tjänstemans rättsstridiga åtgärd. Användande av våld eller hot som innebär trängande fara som medel mot felaktig myndighetsutövning kan inte anses tillåtet annat än i några få utpräglade fall som kan jämföras med nödsituationer. (Se SOU 1944:69 s. 172.)

15. När det gäller våldsamt motstånd anges i förarbetena att det vid uppenbart obefogad myndighetsutövning finns ett större utrymme för att motståndet ska vara fritt från ansvar än vad som är fallet när det gäller användande av våld (se a. SOU s. 176).

16. Den nu aktuella bestämmelsen om våldsamt motstånd i 17 kap. 4 § brottsbalken är i allt väsentligt oförändrad sedan 1948 års strafflagsrevision. De förarbetsuttalanden som föregick denna får därför alltså tjäna som vägledning när det gäller bedömningen av om en gärning som rubriceras som våldsamt motstånd är straffbar när den har föregåtts av felaktig myndighetsutövning. I linje med vad som anges i förarbetena fordrar skyddet för det allmännas verksamhet att det måste vara fråga om en uppenbart obefogad myndighetsutövning för att gärningen ska vara fri från ansvar.

17. Utöver vad som nu sagts bör gärningar som innebär att felaktig myndighetsutövning hindras, exempelvis genom våldsamt motstånd, i vissa särpräglade fall vara ansvarsfria enligt reglerna om nödvärn och nöd (se 24 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken).

18. I andra fall än de som nämnts kan felaktigheter som förekommit vid myndighetsutövningen – beroende på felets art och grad – i stället beaktas vid val av påföljd och vid straffmätningen.

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning

19. Med kroppsvisitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig. Med kroppsbesiktning avses i stället undersökning av människokroppens yttre och inre samt att prov tas från människokroppen och undersöks.

20. Enligt 2 kap. 6 § första stycket regeringsformen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot bland annat påtvingat kroppsligt ingrepp och kroppsvisitation. Kroppsbesiktning utgör ett sådant påtvingat kroppsligt ingrepp som avses i bestämmelsen. Det krävs enligt 20 § stöd i lag för att få genomföra en sådan undersökning. (Jfr även artikel 8 i Europa-konventionen om rätten till skydd för privat- och familjeliv och artikel 16 i Barnkonventionen.)

21. Av legalitetsprincipen följer att bestämmelser om tvångsmedel ska tolkas enligt sin ordalydelse. Att sådana bestämmelser inskränker det skydd som föreskrivs i regeringsformen ger särskild anledning till restriktivitet vid tolkningen. (Se bl.a. ”Kroppsbesiktning och ålder” NJA 2016 s. 1165 p. 5.)

22. Grundläggande förutsättningar för kroppsvisitation och kroppsbesiktning ges i 28 kap. 11 och 12 §§ rättegångsbalken. Enligt de bestämmelserna får den som är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa kroppsvisiteras och kroppsbesiktigas, exempelvis för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller förvar, eller för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet.

23. I 28 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken – i den lydelse som är aktuell i målet – föreskrivs att en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning ska genomföras inomhus och i ett avskilt rum.

24. Bestämmelsen har ändrats och numera gäller att undersökningsåtgärder inte nödvändigtvis måste genomföras inomhus (se 28 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken i dess lydelse fr.o.m. den 1 juli 2025). Om åtgärden inte sker inomhus krävs att den sker i ett avskilt utrymme som är lämpligt. Det ska vara ett utrymme som är så rymligt att det erbjuder avskildhet som kan jämföras med ett rum och som är skyddat från insyn, exempelvis ett lämpligt transportmedel (se prop. 2024/25:37 s. 84). Enligt bestämmelsen i sin nya lydelse gäller dock som tidigare att åtgärden ska ske i ett avskilt rum om den genomförs inomhus.

25. Vid tvångsmedelsanvändning ska såväl hänsynsprincipen som proportionalitetsprincipen iaktas. Enligt den förra principen gäller att en förundersökning ska bedrivas så att inte någon i onödan orsakas bland annat olägenhet (se 23 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken). Vid verkställighet av tvångsmedel innebär den att diskretion bör iaktas (jfr t.ex. JO 2008/09 s. 156). Av proportionalitetsprincipen följer att tvång får tillgripas bara om det är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter (se t.ex. 8 § första stycket polislagen, 1984:387). När åtgärden riktas mot ett barn kan särskilda hänsyn behöva tas (jfr artikel 40 i Barnkonventionen).

Bedömningen i detta fall

Skuldfrågan

26. Eftersom det förelåg skälig misstanke om ringa narkotikabrott (se p. 7) fanns det laglig grund för polisen att genomföra en kroppsbesiktning.

27. Genom utredningen i målet är det styrkt att A.R. försökte hindra poliserna vid ingripandet genom att sparka med benen, streta med armarna och kränga med kroppen. Det var därför fråga om våldsamt motstånd enligt 17 kap. 4 § brottsbalken.

28. Frågan är då om det var fel att genomföra kroppsbesiktningen i trapphuset och – i så fall – om den gärning som A.R. begått ska vara fri från ansvar.

29. Eftersom A.R. uppmanades att dra ned sina kalsonger, utan att han gavs möjlighet att skyla sig, var det fråga om en kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning.

30. När en kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning genomförs inomhus uppställs, enligt både den nuvarande och den tidigare regleringen, ett lagkrav på att den sker i ett avskilt rum.

31. Som framgått ska bestämmelser om tvångsmedel tolkas enligt sin ordalydelse och det finns särskild anledning till restriktivitet vid tolkningen (se p. 21). Utgångspunkten är därför att ett utrymme i ett trapphus inte uppfyller lagens krav på ett ”avskilt rum”.

32. Även om det inte kan uteslutas att det finns trapphus som genom sin utformning i någon del skulle kunna liknas vid ett avskilt rum måste ett sådant utrymme som regel anses olämpligt från integritetssynpunkt, särskilt i de fall där den person som undersöks tvingas ta av sig underkläderna. Denna bedömning förändras inte av att de polismän som genomför kroppsbesiktningen – som i föreliggande fall – bevakar port och trappor med syftet att därigenom skapa avskildhet.

33. Eftersom trapphuset inte var ett avskilt rum i den mening som avses i 28 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken var det fel att genomföra kroppsbesiktningen där. Felet var emellertid inte av en sådan karaktär att det var fråga om uppenbart obefogad myndighetsutövning. Det har inte heller förelegat någon annan sådan situation som gett A.R. rätt att göra motstånd. Han ska därför dömas för gärningen.

Påföljdsfrågan

34. En felaktighet i myndighetsutövningen som den nu aktuella bör beaktas vid val av påföljd och vid straffmätningen. I det aktuella fallet ligger emellertid brottets straffvärde redan som utgångspunkt på lägsta dagsbotsnivå och det saknas i princip lindrigare alternativ såvitt avser påföljden. A.R. har i detta läge gjort gällande att påföljdseftergift bör meddelas och anført att det också förekommit sen lagföring och långsam handläggning.

35. När det gäller den felaktiga myndighetsutövningen är det fråga om en omständighet som främst får anses avse brottets straffvärde och inte i första hand en sådan omständighet som avses i 29 kap. 5 och 5 a §§ brottsbalken. I någon mån är den dock även knuten till gärningsmannens person och hans eller hennes upplevelse av den aktuella situationen. Det bör mot den bakgrunden inte vara uteslutet att beakta omständigheten inom ramen för en bedömning av påföljdseftergift enligt 29 kap. 6 § brottsbalken (jfr ”Den felaktiga verkställigheten” NJA 2014 s. 245 p. 16).

36. Den sammanlagda tiden från det att brottet begicks till domen i Högsta domstolen kan inte betraktas som ovanligt lång i den mening som avses i 29 kap. 5 § första stycket 3 brottsbalken. Beträffande frågan om A.R.s rätt till domstolsprövning inom skälig tid har kränkts kan konstateras att det – trots att hans ungdom gav anledning till mer skyndsam handläggning än för en vuxen person – dröjde drygt 13 månader från det att han delgavs misstanke om brott till beslut om åtal. Det är inte fråga om ett komplext mål. Dröjsmålet bedöms uppgå till omkring ett år och har inneburit att A.R. inte har fått sin rätt till domstolsprövning inom skälig tid tillgodosedd.

37. Med beaktande av den felaktiga myndighetsutövningen sammantagen med dröjsmålstiden är det uppenbart oskäligt att döma A.R. till påföljd. Han ska därför meddelas påföljdseftergift. Vid den bedömningen ska beslutet om avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond upphävas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Per Classon (referent), Malin Bonthron, Stefan Reimer och Johan Danelius.
Föredragande har varit justitiesekreteraren Henning Eriksson.